

Inhoud

**Vijftien spreekvuistregels voor het begin van
de eenentwintigste eeuw 9**

Opmaat 11

Het boek 13

De lezer – van angst naar aanvechting 13

Het onderwerp – toespraak in een boze wereld 14

De schrijver – eigen spreekervaring eerst 16

Twee voorbeelden 22

Eli Asser over liefde en oorlog 23

Structuur van de toespraak 29

Antonioni's Professione: Reporter 29

Structuur van de toespraak 37

De praktijk 38

Van vinding naar voordracht 38

Het voortraject 39

Wie vraagt wie? 39

Doop, lof- en zwanenzangen 40

Research: op zoek naar de persoonlijke mythe 42

De creatieve fase: wat werkt? 44

Bouwers 45

Dichters	46
Verschillen met de roman	46
De toespraak en het essay	47
Psychologie van het spreken	48
Eigen ervaringen	48
De opbouw van de toespraak	49
De drieslag	50
Van de hak op de tak	51
Het lukt niet	52
Laatste woorden en slotakkoord	53
Woorden ten afscheid	54
Stijl en verwoording	56
Goeie zinnen	56
Eigen kweek	59
Kleingoed: het HOLA-model	60
De speech uitschrijven	63
Donderjagen met de papierwinkel	65
De speech afsteken	66
Breek het ijs en leef je in	68
Toonzettende beginzinnen	70
Invallen en improviseren	70
Moderne fratsen	72
Staan of zitten	72
Interactie en zaalgevoel	73
De stem	73
Over talige lijven en gestiek	75
Context en achtergronden	77
Het gehoor – vriend of vijand?	77
De taal – tussen spreken en schrijven	80
De boodschap – van troonrede tot lullificatie	85
De vertolker – van zelfkazer tot spookschrijver	86
De auteur – kluizenaars en podiumbeesten	87

De spreker 91
    Over opleidingen 91
    Lichaam en geest 92
    Natuur en leer 93
    Taal, humor en radar 94
    Kennis van zaken 95
    Profiel en identiteit 97

Drie laatste proeven 102

Het AT5-zomerfeest 103
De boekpresentatie: vader & dochter 106
Laudatio voor Paul de Leeuw 112
Nadere analyses 114
Conclusies: van opdracht naar vorm 115

Bijlagen

1 Alfabet van verbale uitingsvormen 117
2 Stimulerende literatuur 125

Vijftien spreekvuistregels voor het begin van de eenentwintigste eeuw

1. Het mooiste is als het je lukt om in je eigen woorden dingen te vertellen waar anderen niet zo snel op komen.
2. De geschreven toespraak is slechts ‘werk in uitvoering’. Een goede toespraak vervolmaakt zich in de voordracht en in de wisselwerking met het publiek.
3. Wat werkt: een dankbaar onderwerp, krasse staaltjes, een lekker tempo en jezelf niet te serieus nemen.
4. Een goede speech is een speech die goed valt.
5. De nieuwe performer is snedig, hartelijk en nieuwsgierig.
6. Een toespraak wil ergens naartoe, anders had die wel een spraak geheten.
7. Eén goede vraag is beter dan tien sterke argumenten.
8. De speech is een vluchtig wegwerpmedium. Toespraken moet je horen in een volle zaal, niet lezen in stilte.
9. Een speech is kort. In elke zin moet lekker veel te doen zijn. Smeed het ijzer!

10. Spreek niet als je gevoelige kwesties moet ontzien of om de hete brij heen moet draaien. Spreek altijd zonder blad voor je mond.
11. Probeer nooit uit je hoofd leuk of volledig te zijn.
12. Je gehoor snakt naar bijzondere feiten, verbluffende visies en steekhoudende kritiek. Naar humor, emoties en plezier. Elke goede speech voorziet in die elementaire behoeften.
13. Wie de aandacht van kinderen wil, knipt gaten in haar jurk.
14. Voor een writer's block heb je als speechschrijver geen tijd. Bewaar het voor je romans.
15. Spreken is theater maken.

Opmaat

Waarom gaat iemand spreken? Waarom gaat iemand headbangen, kuikens seksen, polsstokhoogspringen? Waarom ondernemen mensen dingen?

Dit boek wil opwekken tot het schrijven en afsteken van enerverende toespraken. Het vertrekt vanuit de montere stelling dat een onverstoorbare spreker (dit boek gebruikt de mannelijke vormen, dus geen ge-spreker/-spreekster) de toespraak meer kwaad doet dan een angstige. Telkens opnieuw wijst onderzoek uit dat spreekangst de meest verlammende angst van mensen is. Ik zou wel gek zijn om dat te gaan bestrijden. Het is beter om fluks een schaar te pakken en de spreekangst op te knippen in verzinangst, researchangst, opschrijfangst, uitspreekangst en doeltrefangst. Ook de (uit)spreekangst zelf nemen we onder handen. Wat is precies erg? Dat anderen je kunnen zien? Dat je het ineens niet meer weet? Het zijn stuk voor stuk overbodige muizenissen, zolang je ze maar in de goede volgorde de wacht aanzegt. Zo smeed je angstspanning om in opwindingsspanning. Voor mij is een speech geslaagd als het speelveld tussen schrijver, spreker en publiek voor 60 procent wordt ingevuld door de schrijver, voor 25 tot 30 procent door de spreker en voor 10 tot 15 procent door de zaal. Het sluitstuk van de spreekangst moeten we blijven koesteren: de angst dat we ons gehoor minder voor onze boodschap weten te winnen dan mogelijk was.

Dames en heren! staat echter niet in het teken van de angst. Het steekt een hart onder de riem van degenen die zich beter voelen wanneer ze spreken dan wanneer ze luisteren, zwijgen of dansen. Van mensen die gewiekster met woorden uit de voeten kunnen dan met beelden of geuren. Van hen die liever met hun stem verleiden dan met andere organen. Dit boek richt zich op mensen die bereid zijn te geloven dat je je op het podium al snel beter vermaakt dan ergens in een zaal. De ware spreker zit niet in de zaal, maar wil er iets mee. Wil welgekozen woorden zelf laten landen, pen en stem laten samenvloeien, is zijn eigen zegspersoon, spreekt – als het even kan – bij monde van zichzelf.

Zo weinig politici en industriëlen als er door mijn hoofd spookten tijdens het schrijven van dit werkje, zoveel schrijvers deden dat. Niet eens zozeer omdat de speechmakers schatplichtig aan hen zijn, maar meer omdat het eeuwig zonde is dat te veel schrijvers hun verbale talenten reserveren voor hun boeken, in plaats van er ook hun lezers mee tegemoet te treden. Als sprekers nu, in dezelfde taal en met andere – even welgekozen – woorden.

Voor manieren van spreken bestaan tientallen werkwoorden: van ‘aanzwellen’ en ‘afsmeken’, ‘afzwakken’ en ‘amuseren’ via ‘ouwehoeren’ en ‘ophitsen’ tot ‘verleiden’ en ‘vervloeken’. Spreken is daarnaast ook gebaren, rondkijken en stiltes laten vallen. Voor darwinisten gaat het zelfs om vergroting van voortplantingskansen. Voor jou (‘u’ voelt te ver weg) wordt spreken, hoop ik, veroveren, vonken, in vlam zetten en – je toehoorders en jezelf – verstoeld doen staan. Want dat is waar ik je met dit boek voor wil winnen.

Het boek

De lezer – van angst naar aanvechting

Het wezen van elke toespraak schuilt in het verlangen anderen voor je woorden te winnen, harten te veroveren en in vlam te zetten. Een speech is goed als hij doel treft. En omgekeerd: als de vonk niet overslaat, is de voordracht mislukt. Als het goed is, durf ik te beweren, betrekkelijk los van de precieze inhoud. Spreek de mensen toe als je er bewust op uit bent om ze in je verhalen mee te voeren. Krijg je daar geen kick van, laat het je koud of maakt het je zelfs ongelukkig, doe het dan niet. Dat is voor alle partijen beter. Je gaat tenslotte ook geen romans schrijven als je er een uitgesproken hekel aan hebt conflicterende karakters te bedenken of spannende verhaallijnen uit te zetten.

Door af en toe praatjes te maken draag je aan je eigen onderhoud bij zonder je andere werk te veel te belasten met de noodzaak er geld voor te vangen. Je verschaft je ruimere deadlines voor je grotere schrijfklussen. Kijk wel goed uit. Want de verdiensten van een publieke spreker lopen uiteen van een boekenbon van 10 euro tot 25.000 euro voor twee dagdelen. De tarieven onderhouden geen verband met je kundigheden. Televisiebekendheid scoort overdreven. Rijke bedrijven pronken graag met grote publiekstrekkingen. Als spreker moet je waar het om je honorering gaat voortdurend op je qui-vive zijn. Voor een arme studentenclub neem je genoeg met een flesje C1000-wijn, om achteraf te merken dat ze vet door banken, ministeries en grote bedrijven werden gesponsord.

Godlof beschikt niet iedereen over een maniakale spreekdrang. Toch lukt het niemand om levenslang verschoond te blijven van het toespreken van zijn medemens. Want dierbaren gaan dood, broers en zusters trouwen, vrienden gaan samenwonen en scheiden, collega's maken promotie en gaan met pensioen, burens verhuizen en bekenden emigreren of doen heilige communie. Je kunt als een berg tegen de onvermijdelijke spreekbeurt blijven opzien, maar ook je verlies nemen en uit dit boek oppikken wat van je gading is. Niemand is tijdens het redekavelen verdoemd tot een mond vol tanden. Aan de meest plichtmatige lullepot valt plezier te beleven. En, geloof het of niet, zelfs áchter de lessenaar.

Het onderwerp – toespraak in een boze wereld

Spreeken doe je nooit in het luchtledige. Geen sluiswachter schut zijn boodschappen ongezien. Het tijdsgewricht van de tsunami's, aanslagen en bermbommen drukt op elke openbare uiting. Het gaat niet alleen om rampspoed. Ook leven wij in een tijd waarin er van alles veel is, van alles kan en niets er toe doet. Om ons heen zien wij een krankzinnige, dolgedraaide en overprikkelde wereld, zeg maar gerust: een gekkenhuis. In de woorden van Abram de Swaan (*Bakens in Niemandland*): 'De Nederlander is zijn kompas kwijt en staart onzeker de toekomst in.' Paaldansend en comazuipend op zoek naar vergetelheid. Hoe stelt de toespraak zich hiertegen teweer? Geeft hij het op? Doet hij of zijn neus bloedt? Of biedt hij behendig tegenspel? We gaan het na.

Eerste variant: *De toespraak neemt zijn verlies en gooit de handdoek in de ring.* Hier valt op het eerste gezicht veel voor te zeggen. Het is een langdradige, eenzijdige, autoritaire en achterhaalde vorm van communicatie. Televisie, cabaret, stand-up comedy, sites, blogs, glossy's en dvd's zijn veel effectiever, moderner, levendiger, sneller, geestiger, gemakkelijker en amusanter. En

toch, en toch, en toch zal de toespraak, juist als het erop aankomt, glorieus overleven. Aan universiteiten, op hoogtijdagen, om mijlpalen luister bij te zetten. Wij kunnen ons moeilijk een uitvaart voorstellen zonder troostende woorden, een promotie zonder *'hora est'*, een kerk zonder kansel, een parlement zonder debat, puinhopen zonder Giuliani. De toespraak als nawee van het sacrament.

Tweede variant: *De toespraak steekt juist niet zijn kop in het zand en speelt een uitgekiend spel van meebewegen en tegenwicht bieden.* Als je wilt dat je woorden goed landen, verdiep je je in wat je publiek aankan. Een publiek dat zich dagelijks volstouwt met de *Spits*, *Jensen*, *GeenStijl* en *Hyves*, treed je anders tegemoet dan internetanalfabeten en nonliners, die *NRC Handelsblad* uitspellen met *Radio 4* op de achtergrond. Het is even dom om je publiek te hoog of te laag aanslaan als om het in zijn gebrek of surplus aan niveau te ontzien.

Laatste optie, maar voor enkele meesters weggelegd: *De toespraak doet of zijn naam haas is en trekt soeverein zijn eigen plan.* Een enkele keer is het goed om op het podium te ventileren dat in laatste instantie alles wel eens onzin zou kunnen zijn en dat daarom elke uiting van engagement neerkomt op tijdverspilling. De toespraak die een dergelijk idee recht doet, zwiert als in een roes rond in de zweefmolen van de irrelevantie. Af en toe trakteer ik mezelf wat graag op zo'n 'ritje'. Van talenten als Wim Schippers en Hans Teeuwen kun je goed leren hoe je de waan van de dag achter je kunt laten om ruim baan te maken voor absurditeiten en geniale gekte. Denk ook aan de truiteksten van Gumbah die ons waarschuwen dat eenzaamheid erotiseert.

De beste sprekers dollen met hun publiek, dagen het uit, choqueren het, ontregelen het, trakteren het op wisselbaden van instemming en afkeuring. Het eindresultaat moet zijn dat iedereen zich vermaakt heeft, dat men zich voldoende (ook